

ION BĂRBUȚĂ
Institutul de Filologie
(Chișinău)

**NOTE PRIVIND NIVELUL STRUCTURII
INFORMAȚIONALE AL ENUNȚULUI**

Abstract

The article presents a modeling of the informational structure level of a statement (theme – rheme segmentation) as well as of the process that underlies the foundation of this level (the act of informational localization of the statement). An analysis of this layer of significance is performed in close connection with the level of referential structure (semantic doers – semantic predicate segmentation) as well as with that of predicative structure (logical-syntactical subject – predicate segmentation). Representing a mechanism of informational updating of an statement in relation to the communicative context, the level is determined by the need to adapt the information content of the statement to interlocutor's knowledge. Ensuring inclusion of the statement in the informational space of the definite context, the level of information structure undergoes an adaptation of lexical-grammatical structure of the statement to communicative tasks pursued by the speaker.

Cercetările consacrate semnificatului global al enunțului au demonstrat că, în planul organizării interne, el reprezintă o entitate structurată pe mai multe niveluri, căora le corespund anumite straturi de semnificație (GALR, II, 864; Dik 1997, p. 24; Алефиренко 2005, p. 248-285; Гак 2000, p. 332-334; Кронгауз 2005, p. 192-195). Interpretarea enunțului ca entitate constituită prin suprapunerea unor straturi de semnificație este caracteristică, mai ales, direcțiilor de cercetare care abordează enunțul din perspectivă pragmatică. În acest caz, informația codificată de fiecare dintre straturile de semnificație proprii enunțului reprezintă un reflex al raportării lui la un anumit element al contextului comunicativ. În opinia noastră, informațiile din componența structurii pragmasemantice a enunțului sunt repartizate în cadrul a trei niveluri de semnificație (nivelul structurii referențiale, nivelul structurii predicative, nivelul structurii informaționale) și a patru componente semantice (componenta deictică, componenta modală, componenta ilocuționară și componenta afectiv-expresivă).

Pornind de la constatările făcute mai sus, vom încerca în cele ce urmează să prezentăm o succintă caracteristică a unuia dintre straturile de semnificație din structura pragmasemantică a enunțului, și anume a nivelului structurii informaționale. Precizăm, totodată, că în studiul de față nu ne vom limita doar la analiza nivelului în cauză prin indicarea trăsăturilor definitorii ale lui, ci vom examina și procedeul prin care acesta se constituie. În felul acesta, unul dintre conceptele de bază folosite la analiza nivelului

vizat în articolul de față va fi, pe lângă cel de strat de semnificație, conceptul de operațiune enunțiativă, prin care înțelegem actul aflat la baza procesului de constituire a fiecăruia dintre straturile de semnificație din cadrul structurii pragmasemantice a enunțului, văzut ca entitate comunicativă contextualizată.

Deosebirea dintre nivelurile de semnificație și componentele semantice rezidă în faptul că, în timp ce ultimele codifică valori aparte, de natură deictică, modală, ilocuționară sau afectiv-expresivă, cele dintâi se definesc printr-un conținut informațional mult mai complex, organizat în conformitate cu o anumită structură, aceasta având la bază relația dintre unitățile lor minime. Astfel, conținutul informațional al nivelului structurii referențiale, reprezintă o descriere a evenimentului din realitate. Prin nivelul dat, în structura enunțului, este actualizată relația dintre rolurile semantice (agent, pacient, instrument, destinatar etc.) și predicatul semantic. Conținutul informațional al nivelului structurii predicative se constituie ca o manifestare a relației dintre obiectul comunicării și caracteristica atribuită acestuia. În sfârșit, esența conținutului nivelului structurii informaționale o constituie relația dintre ceea ce este dat, cunoscut, vechi și ceea ce este nou, necunoscut.

Existența acestor niveluri de semnificație din structura pragmasemantică a enunțului se explică prin faptul că enunțul implică o dublă relație. Este vorba, pe de o parte, de o raportare la un anumit univers de referință și, pe de altă parte, de o raportare la un anumit context enunțiativ, acesta fiind văzut ca un anume spațiu fizic, temporal, social, cultural, psihologic, cognitiv.

Pe baza primului tip de relații se constituie nivelul structurii referențiale, iar cel de al doilea tip generează straturile de semnificație cu caracter operațional, care servesc la organizarea informației referențiale în vederea transmiterii ei în actul de comunicare. Din categoria dată fac parte nivelul structurii predicative și nivelul structurii informaționale al enunțului. Astfel, nivelul structurii referențiale rezultă din desemnarea prin mijloace de limbă a unui eveniment, a unei stări de lucruri din realitate. Este deci un strat de natură semantică. Celelalte două niveluri sunt de natură pragmatică și reprezintă modalitatea de codificare și de comunicare prin enunț a informației referențiale. În felul acesta, nivelurile în cauză nu descriu nimic, ele doar îl ajută pe interlocutor să înțeleagă modul în care este organizată informația comunicată prin enunț (Тестелец 2001, p. 440).

Nivelul structurii informaționale, numit și segmentare actuală a propoziției (Маревиц 1967), perspectivă funcțională a enunțului (Firbas 1971), structură comunicativă a enunțului (Кронгауз 2005, p. 209), are rolul de a raporta conținutul referențial al enunțului la contextul comunicativ, cu alte cuvinte, realizează o actualizare contextuală a enunțului. După cum este bine știut, enunțul asertiv, în calitatea sa de structură sintactică dotată cu sens, este folosit de locutor pentru transmiterea informației despre un eveniment din realitate, urmărindu-se realizarea unor sarcini comunicative într-un context comunicativ dat. Prin urmare, chiar dacă, în planul limbii, enunțul este interpretat ca unitate care

se definește prin autonomie comunicativă, în procesul real de comunicare, el nu apare izolat, fără a avea vreo legătură cu contextul, lingvistic sau extralingvistic, în care este utilizat. În aceste condiții, se impune ca enunțul, care funcționează ca parte componentă a dialogului sau a unui text mai larg, să dispună de un mecanism care să îi permită integrarea într-un context comunicativ dat. Acest rol îi revine nivelului structuri informaționale, care asigura includerea enunțului în spațiul informațional specific contextului de comunicare, realizând, în același timp, o adaptare a structurii lexico-gramaticale a enunțului la sarcinile comunicative urmărite de locutor.

Așadar, atunci când formulează un enunț, codificând prin mijloacele limbii și transmițând o anumită informație, locutorul este pus în situația de a lua în considerare nu doar desemnarea evenimentului din realitate, ci și divizarea informației despre acest eveniment în următoarele două componente: informația cunoscută interlocutorului în contextul dat de comunicare și informația nouă, necunoscută acestuia până în momentul comunicării.

După cum vedem, nivelul în cauză este determinat de factorii implicați de interacțiunea dintre locutor și interlocutorul său într-un anumit context situațional. Printre aceștia se numără fondul de cunoștințe comun celor doi interlocutori și intenția comunicativă a locutorului. Acesta reprezintă unul dintre factorii importanți care contribuie, prin componentele de informație cuprinse, la organizarea informației codificate la nivelul structurii referențiale al enunțului. Segmentarea și organizarea enunțului în funcție de natura informației vehiculate, este impusă de necesitatea adaptării conținutului informațional al enunțului la cunoștințele interlocutorului, adică la cunoștințele celui care se află în situația să interpreteze enunțul receptat. Prin urmare, nivelul dat poate fi explicat într-un mod adecvat doar dacă sunt luați în calcul factorii determinanți.

În plan semantic, nivelul structurii informaționale al enunțului se caracterizează prin faptul că are la bază raportul stabilit între informația considerată mai mult sau mai puțin cunoscută interlocutorului, altfel spus, informația făcând parte din ansamblul de cunoștințe prelabile receptării, și aportul de informație nouă, adus în discurs prin enunțul dat. Examineate din perspectivă funcțională, adică din punctul de vedere al rolului îndeplinit în cadrul enunțului, unitățile nivelului structurii informaționale al enunțului – Tema și Rema – reprezintă o interpretare a semnificației referențiale a enunțului în termenii trăsăturilor relevante din punct de vedere comunicativ.

Dintre straturile de semnificație delimitate în structura pragmasemantică a enunțului, nivelul despre care vorbim aici prezintă cele mai multe asemănări cu nivelul structurii predicative. Deși diferă într-o anumită privință (nivelul predicativ este de natură logică, iar nivelul structurii informaționale este unul legat, în cea mai mare măsură, de contextul comunicativ, reprezentând o actualizare contextuală a enunțului), nivelurile

în cauză sunt apropiate ca structură, dar și ca modalitate de organizare a valorilor codificate. După cum putem observa, ambele niveluri avute aici în vedere sunt structurate în conformitate cu același principiu: organizarea bipartită a informației referențiale.

În ceea ce privește valorile specifice unităților minime din cadrul acestor niveluri, trebuie spus că în multe cazuri definițiile lor sunt aproape identice. Astfel, subiectul logico-sintactic este definit ca „obiect al comunicării”, iar predicatul logico-sintactic este interpretat ca fiind „caracteristica atribuită acestuia”. În același timp, prin temă se înțelege „entitatea în legătură cu care se afirmă ceva”, rema, la rândul ei, fiind „ceea ce se spune despre temă” (GALR II, p. 869; Крoнrауз 2005, p. 246). Pentru o descriere mai clară a conținutului codificat la nivelul structurii informaționale, acesta ar putea fi actualizat prin folosirea unor sintagme echivalente. De exemplu, tema se explicitează cu ajutorul sintagmelor „în privința...”, „cu privire la...”, „apropo de ...”, iar rema, prin sintagma „intenționez să comunic că...”. În ansamblu, nivelul structurii informaționale al enunțului ar putea fi descris cu ajutorul formulei: „Cu privire la *X* intenționez să comunic că *P*”. Bunăoară, se consideră că nivelul structurii informaționale al unui enunț de tipul: *Ion (T) mănâncă un măr (R)*, poate fi explicat astfel: *Cât despre Ion, vreau să spun că el mănâncă un măr*.

Această modalitate de definire a unităților minime ale nivelului structurii informaționale al enunțului nu poate fi acceptată în totalitate. Inconvenientul unor astfel de definiții rezidă în faptul că ele nu sunt în măsură să dezvăluie esența unităților în cauză și, prin urmare, nu permit o delimitare clară a unităților de la nivelul structurii informaționale de cele ale nivelului structurii predicative. În aceste condiții, este firesc să se încerce identificarea unor trăsături suplimentare care ar permite o distincție tranșantă între straturile date de semnificație, dar și a unităților lor minime. Astfel, dacă examinăm structura celor două niveluri de semnificație, constatăm că în cadrul lor sunt cuprinse elemente asemănătoare sub anumite aspecte. Printr-o formulă generală, structura straturilor de semnificație la care ne referim ar putea fi descrisă ca fiind constituită din următoarele componente:

a) o entitate care urmează să fie identificată, desemnată (în structura enunțului este marcată prin subiect sau temă);

b) o trăsătură care caracterizează, explică entitatea desemnată prin componenta ce reprezintă punctul de pornire al fiecăruia dintre cele două niveluri (e vorba de predicatul logico-sintactic și de remă);

c) o relație de explicare, stabilită între unitățile fiecărui nivel.

Dacă încercăm să precizăm formula specifică fiecăruia dintre cele două straturi de semnificație, atunci trebuie menționat că nivelul structurii predicative are rolul

de a organiza informația referențială în conformitate cu schema: a) „obiectul comunicării este ...”; b) „ceea ce se spune în legătură cu acest obiect al comunicării este faptul că ...”.

La rândul său, nivelul structurii informaționale are rolul de a organiza informația referențială (numită și informație factuală, cognitivă, descriptivă, denotativă), care este codificată la nivelul structurii referențiale, în conformitate cu următoarea schemă: a) „faptul cunoscut nouă este...”; b) „ceea ce intenționez să spun în legătură cu acest fapt este...”

Cât privește operațiunile enunțiative implicate de cele două niveluri, este de menționat că ele, dacă nu sunt identice, sunt cel puțin asemănătoare. Astfel, nivelul structurii predicative presupune identificarea obiectului comunicării și atribuirea unei caracteristici acestuia de la urmă. La rândul său, nivelul structurii informaționale prevede identificarea informației cunoscute la care se adăunează o informație nouă, necunoscută.

Cel mai important aspect care trebuie menționat în legătură cu deosebirea dintre valorile codificate la nivelul structurii predicative și cele din cadrul nivelului structurii informaționale vizează dimensiunea localizării/nelocalizării relației stabilite între entitățile celor două niveluri în raport cu situația de comunicare. Așadar, aceste niveluri se deosebesc prin faptul că nivelul structurii predicative exprimă o relație dintre obiectul și caracteristica atribuită acestuia în general, fără o raportare la situația de comunicare concretă, iar nivelul structurii informaționale actualizează această relație în raport cu situația de comunicare dată. În acest caz este vorba de o localizare informațională a conținutului enunțului, ceea ce înseamnă că la organizarea informației referențiale se ține cont de fondul comun de cunoștințe care derivă din contextul enunțării. În felul acesta, la organizarea informației referențiale la nivelul structurii predicative se urmărește identificarea obiectului comunicării și atribuirea unei caracteristici acestui obiect. În același timp, organizarea conținutului referențial la nivelul structurii informaționale, în funcție de finalitatea comunicativă urmărită de locutor, se pornește de la ceea ce este dat, cunoscut în condițiile concrete ale actului de comunicare respectiv pentru a se ajunge la informația nouă, necunoscută interlocutorului până în momentul enunțării.

Pe baza acestor constatări am putea să precizăm schemele cu ajutorul cărora sunt descrise nivelurile în cauză. Astfel, nivelul structurii predicative are rolul de a organiza informația referențială în conformitate cu următoarea formulă: a) „obiectul comunicării (în general, fără o raportare la situația de comunicare dată) este X ”; b) „ceea ce se poate spune în legătură cu X este P ”. În același timp, după cât se pare, cea mai potrivită descriere a nivelului structurii informaționale al enunțului este cea care prevede că acesta este organizat în conformitate cu formula: a) „faptul cunoscut nouă aici și acum și în legătură cu care intenționez să vorbesc este...”; b) „ceea ce intenționez să adaug la cele cunoscute este...” După cum vom vedea în continuare, această definiție face posibilă o modelare mai exactă a informației codificate la nivelul structurii informaționale.

Am putea deci conchide că pentru definirea conținutului exprimat de nivelul structurii informaționale al enunțului sunt importante atât cele două funcții pragmatice, cât și relația dintre ele. Rămâne însă de răspuns la întrebarea: În ce constă totuși esența relației stabilite între temă și remă?

Dacă încercăm să comparăm relația stabilită între unitățile structurii informaționale și relația dintre unitățile minime ale nivelului structurii predicative, constatăm că între ele există atât asemănări, cât și deosebiri. Asemănarea dintre cele două tipuri de relații constă în faptul că ambele au un caracter orientat, presupunând un punct de pornire (subiectul la nivelul structurii predicative și tema la nivelul structurii informaționale) și un punct de sosire (predicatul logico-sintactic în primul caz și rema în celălalt). Deosebirea devine evidentă atunci când examinăm relația dată prin raportare la elementele între care ea se stabilește. Astfel, indiferent de conținutul semantic al celor două funcții logico-semantică, relația predicativă se definește totdeauna ca o legătura stabilită între „un obiect și caracteristica atribuită acestuia”. Nu același lucru se poate spune și despre relația dintre unitățile nivelului structurii informaționale. Acest tip de relație se stabilește între secvențe a căror caracteristică, în plan semantic, este foarte diversă. După cum se constată în studiile de lingvistică, nu doar subiectul, ci oricare dintre elementele (părțile de propoziție) enunțului poate apărea în poziție tematică (GALR II, p. 881-885). Să se compare, bunăoară, următoarele două enunțuri: *Ion (T) a plecat la Chișinău (R)*. și *La Chișinău (T) a plecat Ion (R)*. În primul enunț, segmentarea temă-remă are la bază relația stabilită între un obiect și caracteristica atribuită acestuia. În cel de al doilea, în care tema este reprezentată printr-un complement circumstanțial, iar în poziție rematică apar părțile principale ale propoziției (subiectul și predicatul), relației temă-remă îi corespunde, la nivelul structurii de profunzime, o relație dintre o circumstanță și evenimentul care se produce în circumstanța dată. În legătură cu aceasta, suntem de părere că au dreptate lingviștii care constată că este imposibil să se facă o caracteristică a temei și a remei în plan semantic.

Așadar, nivelul structurii informaționale reprezintă o modalitate de structurare a informației referențiale ca urmare a raportului stabilit între conținutul exprimat de enunț și ansamblul factorilor de natură verbală, situațională, cognitivă care alcătuiesc contextul comunicativ. Din acest punct de vedere, distincția temă – remă, care echivalează cu distincția „informație cunoscută” – „informație necunoscută, nouă”, nu este posibilă decât în cadrul unui context bine determinat. În contexte diferite, unul și același enunț se poate caracteriza prin segmentări diferite. În felul acesta, nivelul structurii informaționale al enunțului ar putea fi caracterizat drept unul dintre nivelurile cu o puternică ancorare contextuală.

Analiza de mai sus este o încercare de modelare a nivelului structurii informaționale al enunțului. Pentru a avea un tablou complet al acestui fenomen este necesar ca această

analiză să fie însoțită de o succintă descriere a procesului de constituire a nivelului în cauză. După cum se menționează în studiile de lingvistică, operațiunea prin care se constituie nivelul structurii informaționale al enunțului poate fi realizată pornind de la corelația dintre nivelul în cauză cu nivelul structurii referențiale (Слюсарева p. 3, 4). În același timp, având în vedere că în procesul de suprapunere a acestor straturi de semnificație intervine un alt nivel, și anume nivelul structurii predicative, va trebui să facem anumite referințe și la acesta din urmă.

Din punctul de vedere al originii sale, nivelul structurii informaționale al enunțului, este interpretat ca fiind rezultatul contextualizării informaționale a semnificației referențiale. Să vedem cum ar putea fi înțeles acest lucru.

Așa cum se arată în studiile de lingvistică, enunțul asertiv are ca denotat un eveniment din realitate. Prin urmare, la baza semnificatului global al enunțurilor de acest tip se află o anumită schemă actanțială (Алефиренко 2005, p. 249-251). Fiind un mijloc de codificare a informației despre evenimentele din realitate, această structură (model semantic) este rezultatul interpretării semantice a structurii evenimentului desemnat în enunț. Operațiunea care asigură reflectarea generalizată a unui eveniment din realitatea extralingvistică în latura de conținut a enunțului este actul referinței sau referențializarea.

Totuși producerea unui enunț nu se reduce doar la o descriere a evenimentului din realitate. Mai este necesar ca informația de tip referențial să fie organizată în funcție de anumiți factori de natură pragmatică, datorati contextului comunicativ și scopurilor ilocuționare urmărite de locutor. O primă operațiune enunțiativă care asigură organizarea informației de tip referențial este actul de predicatie sau predicativizarea. Este o operațiune de natură logico-cognitivă, care implică încadrarea structurii actanțiale într-o schemă binară de factură logică, ale cărei elemente sunt subiectul și predicatul logico-sintactic. Analizat din această perspectivă, enunțul apare ca o entitate care descrie un eveniment, o stare de lucruri din realitate, a cărei structură este organizată și prezentată în conformitate cu direcția de desfășurare a gândirii logice, și anume de la obiectul gândirii spre caracteristica atribuită acestuia. În planul enunțării, predicativizarea este un act semnificativ prin care se afirmă (sau eventual se neagă) raportul dintre un subiect și un predicat. Rezultatul acestui act, care prevede structurarea informației referențiale în conformitate cu principiul logic, îl reprezintă nivelul structurii predicative, care se suprapune peste nivelul structurii referențiale. În opinia celor mai mulți cercetători, acesta este unul dintre cei mai importanți parametri operaționali în procesul de constituire a structurii pragmasemantice a enunțului.

Totodată, orice act de comunicare în cadrul căruia are loc producerea unui enunț se desfășoară într-un anumit context. Reprezentând ansamblul factorilor care afectează semnificația enunțului, contextul este interpretat ca un spațiu definit prin mai multe

dimensiuni: fizică, socială, culturală, psihologică. Enunțul și contextul se află într-o relație de strânsă interdependență. Din punctul de vedere al raportului stabilit între enunț și informația degajată de contextul în care acesta este produs, informația codificată la nivelul structurii referențiale al enunțului este de două tipuri:

a) informație cunoscută; este acea parte din informația comunicată prin enunț care se conține în universul conversațional comun interlocutorilor;

b) informație necunoscută, nouă; este partea de informație adusă în universul conversațional comun interlocutorilor prin enunțul dat.

Astfel, informația referențială organizată prin actul de predicție în conformitate cu structura binară a judecății este raportată la ansamblul de cunoștințe prealabile actului de enunțare, cunoștințe care există atât în conștiința emițătorului, cât și în conștiința receptorului. Această divizare a conținuturilor exprimate prin nivelul structurii referențiale reprezintă rezultatul contextualizării informaționale a enunțului. Prin această operațiune enunțiativă are loc stabilirea unei legături (explicite sau nu) cu fondul de informații comun interlocutorilor.

Operațiunea enunțiativă care raportează semnificația referențială la contextul comunicativ și prin care se constituie nivelul structurii informaționale al enunțului este actualizarea informațională a enunțului, numită și act al localizării informaționale al enunțului. În ceea ce privește modul de realizare a operațiunii date, este de menționat că ea include două subacte: a) tematizarea unuia dintre componentele enunțului pornind de la un fond de cunoștințe comun și b) adăugarea/integrarea informației „vechi” cu informație „nouă”, „necunoscută”.

În felul acesta, nivelul structurii informaționale al enunțului, definit în termenii dihotomiei temă-remă, este conceput ca o manifestare a opoziției „informație cunoscută”/ „informație nouă, necunoscută”. Fiind de natură pragmatică, aceste valori se suprapun peste elementele nivelului structurii referențiale, altfel spus, are loc o repartizare a elementelor componente ale acesteia de la urmă în cadrul a două secvențe: tema (partea de enunț care exprimă o informație veche, cunoscută din contextul comunicativ) și remă (elementul care spune ceva în legătură cu tema, care aduce o informație nouă în situația dată de comunicare).

De menționat că structurarea informațională a enunțului din perspectivă comunicativă nu se limitează doar la divizarea informației comunicate de enunț prin raportare la fondul de cunoștințe comun. După cum se menționează în studiile de lingvistică, acest tip de segmentare presupune și ierarhia elementelor enunțului în funcție de importanța lor comunicativă.

Generalizând, am putea spune că limba dispune de un mecanism care îi permite locutorului să identifice informația cunoscută din contextul comunicativ dat și informația nouă, necunoscută interlocutorului până în momentul enunțării. Acest mecanism al actualizării informaționale a enunțului este pus în aplicare în cazul desemnării unui eveniment din realitate. El prevede „prelucrarea” informației referențiale prin prisma fondului de cunoștințe comune celor doi interlocutori, cunoștințe care derivă din contextul comunicativ dat, și în conformitate cu scopul comunicativ urmărit de locutor. În felul acesta, în procesul de transmitere a informației prin enunț, vorbitorul codifică informația pe care intenționează să o comunice interlocutorului său, structurând-o în funcție de raportarea ei la anturajul contextual al enunțului și în funcție de modul în care ea participă la desfășurarea discursului.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Dik 1997 – Dik, Simon C. *The theory of Functional Grammar. Part 1: The structure of the clause*. 2nd edition, edited by Kees Hengeveld. Functional Grammar Series 20. Berlin.
2. Firbas 1971 – Firbas, J. *On the concept of Communicative Dynamism in the Theory of Functional Sentence Perspective*. Sborník Prací Filosofické Fakulty Brněnské University, p. 135-144.
3. GALR II – *Gramatica limbii române*. Vol. II: *Enunțul*. București, 2005.
4. Алефиренко 2005 – Алефиренко Н.Ф. *Спорные проблемы семантики*. Москва.
5. Гак 2000 – Гак В. Г. *Теоретическая грамматика французского языка*. Москва.
6. Кронгауз 2005 – Кронгауз М. А. *Семантика*. Москва.
7. Матезиус 1967 – Матезиус В. *О так называемом актуальном членении предложения* // Пражский лингвистический кружок: Сборник статей. Москва.
8. Слюсарева 1986 – Слюсарева Н. А. *Категориальная основа темарематической организации высказывания-предложения* // Вопросы языкознания, 1986, № 4, p. 3-15.
9. Тестелец 2001 – Тестелец Я. Г. *Введение в общий синтаксис*. Москва.